

УДК 261.7
DOI: 10.21847/1728-9343.2018.3(155).139834

ФОМЕНКО АНТОН,

здобувач кафедри культурології,

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, м. Київ

КОНЦЕПЦІЯ "РУССКОГО МІРА" ЯК ПРОЯВ СПІВПРАЦІ РЕЛІГІЇ ТА ВЛАДИ

Стаття присвячена дослідженню концепції "Русского міра" як одного з основних проявів взаємодії релігії та влади в сучасному російському православ'ї. Доведено, що релігійно-політичний конструкт "зрощення духовної та світської влади" в політичному православ'ї сприймається як сучасна інтерпретація візантійського принципу взаємодії між церквою та державою. Простежено, що процес виникнення та формування в російському релігійному дискурсі феномену політичного православ'я хронологічно співпадає з різкою зміною політичного курсу Російської Федерації в 90-ті роки ХХ століття та політико-соціальним запитом на "сильного лідера". Проаналізовано, що в нових політичних реаліях розпочалася активна співпраця церкви та держави, яка стала запорукою формування нових ідеологічних конструктів. Досліджено, що ідеологічна доктрина "Русского міра" спирається на міфологізоване мислення, російський імперський пафос, оформлений у вигляді нарративу про "окрему цивілізацію", й елементи православного фундаменталізму, що актуалізуються у протиставленні Росії та православ'я зовнішньому світу.

Ключові слова: "Русский мір"; зрощення релігії і влади; патріарх Кирило; політичне православ'я; Російська православна церква.

Постановка проблеми, її актуальність. Феномен співпраці церкви та авторитарного режиму - окрема форма розвитку такого явища, як політичне православ'я. У контексті політичного православ'я це явище проникає у сферу релігії та займає особливу нішу серед інших форм розвитку релігійного фундаменталізму. Зрощуючи релігійність із політичною активністю, політичне православ'я стає провідником ідей звеличення влади та апологетом нарративу "сильної руки". Постає логічне запитання: як загалом можливе поєднання авторитаризму та християнства - релігійної системи, в основах якої закладені ідеї свободи людської особистості та рівності людей перед Богом? Виникнення цього явища прямо пов'язано зі зрощенням церкви та держави в єдиний політичний організм. Проблематика окресленої ситуації полягає в тому, що після краху традиційного суспільства такому фундаментальному явищу "старого світу" як релігія необхідно шукати нові шляхи взаємодії з новими ідеями й формами державного устрою.

Стан вивчення проблеми. У нашій статті звертатимемося до робіт А. Верховського, І. Григулевича, А. Колодіна, С. Колотвіна, Д. Лотова, В. Любіна, Д. Сміта, В. Тишкова, Г. Флоровського, Ю. Чорноморця, які досліджували вказану проблематику, а також до офіційних виступів, звернень, коментарів патріарха Кирила, що стосуються саме розгляду проблеми "Русского міра" в контексті симфонії влади та церкви в сучасній Російській православній церкві.

Метою дослідження є розкриття концепції "Русского міра" як одного з основних проявів зрощення релігії та влади.

Виклад основного матеріалу. Зрощення релігії та влади не є чимось унікальним, і процес перетворення домінуючої конфесії на інституцію державної влади пря-

мо пов'язаний із феноменологією тоталітаризму. Пригадаємо з історії, що в контексті взаємовідносин між християнством та фашизмом можемо спостерігати доволі цікаву дифузію, яка відбувалася між таким консервативним елементом суспільства як церква та ідеологія, що будувалася на ультраконсервативній риториці. Історія цих відносин - цікавий приклад впливу модернізму на релігійність. Звертаючись до історичного досвіду взаємодії християнства та авторитарних режимів, можемо умовно виявити дві моделі взаємовідносин між церквою та державою: німецьку та італійську. Кожна з них працювала доволі ефективно, і в кожній із них релігія мала пристосовуватися до реалій життя в тоталітарному суспільстві.

Згадуючи досвід нацистської Німеччини, зазначимо, що дві панівні там церкви - лютеранська та католицька - змушені були шукати "спільну мову" з режимом, удаючись до певних ідеологічних перетворень. Заради заспокоєння настроїв німецьких католиків Апостольська Столиця навіть пішла на змову з режимом, установивши в 1933 році "конкордат", який регулював відносини між нацистами та церквою [*Конкордат 1933 года...*]. Але відносини між Ватиканом і Третім Рейхом не були безпроблемними. З одного боку, не всі католики були прихильниками режиму, багато представників церкви - жертви репресій, з іншого - ще в 1937 Папа Римський Пій XI випускає німецькомовну енцикліку "Mit brennender Sorge", у якій він формально засудив тих, хто підносить расу, народ, державу, приватну форму держави, можновладців чи якусь іншу фундаментальну цінність людського суспільства вище за людську гідність [*Любин, 2007: 742; Пій XI, 1937*].

Протилежна ситуація склалася в лютеранській церкві, яка являла собою конфедерацію незалежних

церковних громад. Цей факт став причиною виникнення ситуації, коли одна частина духовенства підтримувала нацизм, тоді як інша його засуджувала. Таке розділення стало очевидним у 1932 році, коли в лютеранських колах виник рух "Німецькі християни", який узяв на озброєння ідею арійського походження Христа. Відкидаючи месіанську роль євреїв, на їхнє місце вони поставили германців. Німці були проголошені народом-месією, богообраним народом, а фюрер - Божим посланцем на землі. У 1934 році Національним Синодом лютеранської церкви був обраний рейхс'єпископ Людвіг Мюллер, який стверджував, що між націонал-соціалізмом і протестантизмом немає протиріч. Водночас зростала і внутрішня опозиція, яка оформилася в опозиційний рух "Сповідуюча церква", багато з представників якого згодом були репресовані [Лотов, 2011].

Варто зазначити, що підхід до концепції взаємовідносин між державою і церквою у різних тоталітарних режимів був доволі різним. Якщо німецькі нацисти сприймали церкву та релігію лише як архаїчний рудимент, який згодом вичерпає своє існування за непотрібністю, то італійські фашисти мали з цього приводу іншу точку зору. Прихід до влади італійських фашистів розпочав новий етап відносин між державою та церквою. "Латеранські угоди", що регулювали відносини папства та нової фашистської влади в Італії, були підписані в 1929 році між представниками Ватикану та фашистського режиму [Грушевич, 1981: 124]. За ними разом зі значними державними дотаціями церква отримала широкі права втручання й контролю у сфері виховання та сімейного життя. З 1929 року образа персони Папи Римського стала кримінальним злочином. Сам Муссоліні вважав, що у фашистській державі релігія розглядається як один із найбільш глибоких проявів духу, тому вона не тільки шанується, але й користується захистом і заступництвом [Смит, 1995: 81].

Тісний зв'язок між фашизмом і церквою був характерний також для Румунії, Угорщини та Іспанії. Меморіальний комплекс "Долина Полеглих", побудований за наказом генераліссимуса Франко, поєднав у собі як релігійну, так і фашистську символіку. Великий вплив на розвиток фашистського руху мала католицька церква на Балканах, зокрема в Хорватії та в деяких країнах Латинської Америки. Узагалі, зрощення релігії та праворадикального режиму стає майже аксіомою впродовж усього ХХ століття. Але на відміну від Німеччини, де зрощення лютеранської церкви з нацистським режимом стало причиною появи нацистських інтерпретацій Біблії, авторитарні режими Старого та Нового світу, що спиралися на католицизм, не намагалися втручатися у внутрішні справи церкви. У випадку з католицизмом можемо говорити лише про існування певної форми політичної взаємодії, а не про виникнення нової течії в рамках віровчення. У такому контексті ситуація з феноменом політичного православ'я більше нагадує спроби німецьких лютеран пристосувати віровчення до актуальних на той час політичних реалій. Зрощення церкви та держави у випадку з РПЦ актуалізує не тільки необхідність перегляду програми політичних відносин, але й впливає на тлумачення як релігійних канонів, так і церковних традицій.

Перш за все, спірним залишається питання визначення політичного режиму сучасної Росії як авторитарного. Звісно, що певні характерні для авторитаризму особливості стали типовими для російської системи управління за часів президентства В. Путіна, зокрема й типова для правих режимів модель співпраці із про-

відними релігійними організаціями. У реаліях сучасної російської суспільно-політичної дійсності ця співпраця характеризується як "симфонія" духовної та світської влади.

Офіційна доктрина, що закріплює принципи зрощення ("симфонії"), описана в документі, який має назву "Основи соціальної концепції РПЦ". Там зазначено, що, оскільки церковно-державні взаємини є явищем двостороннім, ідеальною формою цих взаємин є формат "православної держави", де остання визнає православ'я найбільш важливою народною святинею. За віршецької такої "православної держави" пропонують обрати Візантійську імперію, де принципи відносин між владою та церквою відображались як у світських законах, так і в церковних канолах та писаннях святих отців. У своїй сукупності ці принципи в російських релігійних колах отримали назву "симфонії церкви та держави" [Церковь и государство..., 2008]. Також в "Основах соціальної концепції РПЦ" зазначається, що сутність "симфонії" полягає у двосторонній співпраці, взаємній підтримці та взаємній відповідальності без втручання однієї сторони у сферу компетенції іншої. При таких відносинах держава шукає у церкви духовної підтримки, молитви за себе і благословення на діяльність, спрямовану на досягнення цілей, що слугують благополуччю громадян, а церква отримує від держави допомогу у створенні умов, сприятливих для проповіді і для духовного окормлення своїх чад, що одночасно є громадянами держави [Там само].

Звісно, що відносини між церквою та державою у Візантійській імперії мали більш динамічну природу, ніж це бажає бачити нинішнє керівництво РПЦ. Різні періоди історії Східної Римської імперії характеризувались як доволі плідними церковно-державними відносинами, так і періодами відкритих протистоянь. Перший вид взаємин існував у часи правління імператора Юстиніана, що працював над подоланням внутрішніх церковних конфліктів [Колотвин, 2010]. Іншу модель взаємовідносин між духовним та світським у візантійській історії ілюструє період іконоборства, коли внутрішній церковний конфлікт переріс у справжнє протистояння між церквою та імператором. Слід зазначити, що візантійська культура не розробила єдиної точки зору на це питання і в теологічній сфері. Різні візантійські отці церкви у різні часи зовсім по-різному тлумачили положення християнина у світі та необхідність політичної активності. Більшість із них були схильні сприймати церкву як "мандрівницю" в земному граді [Флоровский]. Отож, можемо впевнено стверджувати, що якогось єдиного, "візантійського" стилю відносин між церквою та державою ніколи не існувало.

У такому разі постає питання: чим саме є горезвісна "симфонія", яку пропонує запровадити поточне керівництво РПЦ?

Вищезгадана модель здебільш нагадує типовий постмодерністський конструкт, хоча б фактом посилення на неіснуючий "візантійський принцип". Апеляція до "візантійського" дискурсу в цьому контексті - типова спроба прив'язати політичне сьогоднішня до певних реалій, що мали місце у "старі добрі" часи. Така апеляція виявляє в нинішньому керівництві РПЦ представників релігійного фундаменталізму. Звісно, що головним чинником тут виступає криза традиційної системи релігійних взаємовідносин, що є наслідком десятиліть існування в умовах штучно створеного секулярного суспільства. Після розпаду радянської тоталітарної системи відбувалися спроби розпочати будівництво держав-

но-церковних відносин "з нуля". У рамках цих спроб формат взаємодії між церквою та державою дрейфував від маргінальних форм початку 90-х років ХХ століття до "лютеранського сценарію", що почав реалізовуватися в часи керівництва церквою патріарха Кирила. У випадку з РПЦ, цей сценарій став запорукою формування концепції "симфонії", тобто існування якої стає сучасна "православна цивілізація" патріарха Кирила - "Русській мір".

Феномен пропагандистської та ідеологічної доктрини "Русского міра" певною мірою можна назвати ідеологічною квінтесенцією політичного православ'я. Дослідження цього ідеологічного конструкту видається особливо цікавим з огляду на те, що на тлі останніх політичних подій, пов'язаних із перемогою Революції Гідності в Україні, саме "Русській мір" як загарбницька ідеологічна модель став предметом широкої суспільної дискусії. Звісно, що сама концепція була розроблена та почала активно впроваджуватися в церковну свідомість доволі давно, але донедавна вона залишалася лише концепцією, не стаючи формальним та ідеологічним приводом до розпалення релігійних конфліктів і ведення бойових дій. Водночас слід констатувати, що рівень популярності ідеології "Русского міра" серед духовенства мирян, належних до юрисдикції РПЦ, є доволі високий. Причиною стає активна пропаганда цього політичного конструкту в церковних та навколоцерковних ЗМІ в останні роки, активні проповіді прихильників "Русского міра" з числа духовенства, державна пропаганда в Росії. Важливим аспектом також є факт використання конструкту "Русській мір" в "Основах соціальної концепції РПЦ" [*Выступление Святейшего Патриарха Кирилла, 2009*].

Які саме феноменологічні особливості несе в собі доктрина "Русского міра"? Офіційні представники Московської патріархії дуже багато говорять і пишуть із цього приводу. Виступаючи в Центрі соціально-консервативної політики, заступник голови Відділу зовнішніх церковних зв'язків Московського патріархату, ігумен Філіп (Рябих) заявив: "Росія може бути одним із головних центрів цивілізаційної єдності, яку можна іменувати "Русській мір". "Русській" вказує на історичні витоки цієї цивілізації, яка бере свій початок у Стародавній Русі, а не на її етнічний склад. "Русській мір" розуміється як система цінностей, яка є основою для кількох сучасних держав. Це спільна історична спадщина, загальні святині, спільна культурна спадщина та підходи до будівництва громадського життя. Хоча "Русській мір" - це багатонаціональний світ, у ньому особливу роль відіграє російський народ. Протягом століть він брав у свій цивілізаційний простір інші народи, які були готові жити з ним у мирі та злагоді" [*Заместитель председателя ОБЦС, 2010*].

Цікава з цього приводу і точка зору патріарха Кирила. За словами предстоятеля РПЦ, "русській мір" - це цивілізаційне, а не політичне поняття, як би кому не хотілося його неправильно розуміти. "Русській мір" - це духовний, культурний і ціннісний вимір людської особистості. Росіяни, навіть ті, які іменують себе росіянами, можуть до цього світу і не належати, бо говорити російською мовою або розуміти російську мову - це не єдина умова належності до русского міра" [*Русский мир - особая цивилизация... , 2014*].

Також патріарх окреслив ряд проблем, з якими, на його думку, стикається "Русській мір". Він стверджує: "Сьогодні дійсно глобалізація, як тепер прийнято говорити, кидає виклики концепціям культурно-національної ідентичності. Представники різних культур поставлені пе-

ред вибором: приєднатися до цих потужних глобальних проектів і розчинитися в них або ж бути самостійними суб'єктами у формуванні світового устрою" [*Выступление Святейшего Патриарха Кирилла, 2009*]. Слід відзначити, що патріарх Кирило не наполягає на тому, що головним критерієм приналежності до "Русского міра" є історична залежність від Росії. Саме російська мова та російська чи радянська культура разом з історичною пам'яттю об'єднують і конструюють цей світ.

У той же час, на думку ідеологів доктрини, прихильність або бодай лояльність до російської культури залишається найважливішим критерієм приналежності до "Русского міра" [*Тишков, 2008: 56*]. Протиставляючи "Русській мір" Заходу, патріарх Кирило, ще в часи свого перебування на смоленській кафедрі, стверджував, що останній є окремою цивілізацією, що має право на існування. Такий погляд на ворожу, з точки зору більшості прихильників доктрини, цивілізацію видається проявом надзвичайного демократизму. Більшість прихильників "Русского міра" не має настільки плюралістичних поглядів. У їхній системі координат весь світ сприймається поділеним на два ворожих табори: "православний" і "ворожий до православ'я", який ще іноді називають "майбутнім царством Антихриста" [*Верхоєвский, 2003: 38*].

Головними причинами такого ворожого сприйняття Заходу, на думку багатьох прихильників цієї чорнобілої світоглядної моделі, є домінування в західному світі глобалізації, секулярного характеру влади, екуменізму, релігійного модернізму, єретичних у відношенні до православного віровчення церков та громад. У широкому сенсі "ворожими до православ'я" можуть уважатися сучасні досягнення науково-технічного прогресу та сучасної культури. Цікаво зазначити, що таке упереджене ставлення до здобутків сучасної цивілізації не заважає прибічникам політичного православ'я користуватися, скажімо, сучасними мобільними телефонами та лікуватися в сучасних медичних клініках. Така ситуація - типовий вияв релігійного фундаменталізму, коли все нове та сучасне сприймається як вороже, актуалізуючи механіку негативної ідентичності за принципом "свій-чужий". Ця форма ідентичності поширюється на релігійну, культурну, мовну та історичну сфери [*Колодин, 2011*].

Значний вплив доктрини "Русского міра" на формування феноменології релігійного фундаменталізму в церковному середовищі дає право стверджувати, що саме ця концепція стає ключовим нарративом політичного православ'я. Закріплена на рівні офіційних церковних документів і схвалена вищою ієрархією церкви, вона формує оригінальний релігійний і політичний дискурс, на перехресті якого і з'являється таке унікальне явище, як політичне православ'я.

Справедливим буде зазначити, що таке релігійно-політичне явище не є характерним для всієї православної церкви. Якщо порівнювати політичні концепції різних церков, слід зазначити, що в цьому питанні останню роль грає історичний досвід тієї чи іншої православної церкви, місце релігії в культурній традиції приналежних до церкви народів та форма відносин між церквою та державою. Показово, що ті православні церкви, юрисдикція яких історично поширилася на країни Західного світу, не сприймають себе як провідників "особливого шляху", а власну культурну традицію як "окрему цивілізацію". Яскравий приклад такого типу релігійно-політичного балансу ілюструє Вселенський патріархат, чинний предстоятель якого патріарх Варфоломій визнає верховенство прав людини - головного принципу етичної та культурної ідентичності сучасного

Західного світу. У своєму розумінні прав людини патріарх Варфоломій слідує православній святоотецькій традиції, яка говорила про рівну цінність всіх людей для Бога. Кожна людина - образ Божий, тому всі наділені однаковими правами. Права людини не можуть бути більш або менш важливими залежно від ступеня богоуподібнення або гріхопадіння. Добродіяння або погрішність окремих людей не впливає на обсяг їхніх прав, так само як і релігія, раса, нація та інші відмінності [Черноморец, 2011]. Таке розуміння сучасних демократичних цінностей добре ілюструє той факт, що, по-перше, православне віровчення не базується на принципах переваги певної релігійної або культурної традиції над іншими, по-друге, що порозуміння між багатівковою церковною традицією православ'я та сучасним світом усе-таки можливе. Це порозуміння ґрунтується, з одного боку, на поважному ставленні сучасного демократичного світу до православної традиції, а з іншого - на прагненні церкви до адекватного богословського осмислення сьогодення. Необхідно зазначити, що Вселенський патріархат неодноразово виступав із засудженням обскурантизму внутрішньої та зовнішньої політики РПЦ, що виявляється в концепції "особливого шляху" та тенденції до зближення з державною владою [Orthodoxos Typos, 2004].

Але на тлі чого виникає ця політична дихотомія, коли одні церковні лідери визнають необхідність діалогу із сучасністю та християнські основи західного розуміння прав людини, у той час як інші вдаються до релігійно-політичного обскурантизму, ідучи на зміцнення співпраці з авторитарними режимами? Проблемака багатогранна. Перш за все, вона полягає в соборному устрої православної церкви, яка, на відміну від католицької, не зобов'язана приймати єдину соціальну доктрину, яка б демонструвала ставлення церкви до тих чи інших суспільно-політичних питань. По-друге, церкви на теренах пострадянського простору, так звані "церкви комуністичного блоку", та "церкви демократичного світу" мали різний історичний досвід [Черноморец, 2011]. Будучи частиною західного суспільства, "церкви демократичного світу" розвинули звичку до діалогу із сучасністю, тоді як "церкви комуністичного блоку" звикли до іншої моделі взаємовідносин. Однак, слід акцентувати, що проблема розбіжностей у поглядах між Константинополем та Москвою полягає не лише в різниці історичного досвіду, політичних поглядах і сприйнятті екуменічного руху, а й у різному розумінні кордонів церковних юрисдикцій. Точкою зіткнення двох православних церков може стати питання про церковну юрисдикцію приходів на теренах колишнього СРСР та приходів РПЦ у Західній Європі, які, з тих чи інших причин, бажають перейти під управління Константинополя [Митрополит Кирилл прокоментував, 2008].

Як уже було зазначено вище, історичний досвід "церков комуністичного блоку" був значною мірою затьмарений цілим рядом характерних обставин, що спричинили необхідність починати шлях пошуку взаємовідносин із державними інститутами "з нуля". З іншого боку, віки панування "державної церкви" під керівництвом Святейшого Синоду, розвинута звичка до державної авторитарності та брак сучасних форм демократії на теренах пострадянських країн породили в їхніх суспільствах прагнення до авторитарності. Вище ми вже неодноразово констатували, що феномен об'єднання держави та церкви є однією із характерних рис такого типу суспільства. Результатом їхньої плідної співпраці стала розробка спільної ідеологічної доктрини "Русского міра", яка б теоретично виправдовувала цей процес.

Конструювання цієї доктрини, що увібрала в себе ряд відверто суперечливих парадигм, таких як історичний ревізіонізм, відвертий шовінізм, риторика "особливого шляху" та "сильної влади", відбивалося в "кращих традиціях" постмодерністських мовних ігор, коли вирвані з контексту та історичних реалій посилання інтерпретуються в новому, нерідко в зовсім непередбачуваному сенсі.

Висновки

Релігійно-політичний конструкт "зрощення ("симфонії") духовної та світської влади" є сучасною російською моделлю співпраці церкви та держави. Унікальність цієї моделі полягає в тому, що вона використовує методологію взаємодії, схожу на католицьку модель співпраці з європейськими тоталітарними режимами середини ХХ століття. На думку апологетів політичного православ'я, така форма відносин може розумітися як сучасна інтерпретація візантійського принципу взаємодії між церквою та державою. Необхідно зазначити, що постійна апеляція до візантійського історичного досвіду завжди супроводжує феномен політичного православ'я. Так, для закріплення за "Русским міром" статусу форпосту православ'я в боротьбі із Заходом його апологети широко застосовують середньовічні ідеологічні наративи на кшталт "Москва - Третій Рим". Намагаючись сконструювати віртуальну ідеологічну конфронтацію з уявним "бездуховним Заходом" та політичним православ'ям, його прихильники активно використовують ідеологічне кліше "фортеця в облозі", що залишилося їм у спадок від переслідуваної православної церкви радянських часів.

Процес виникнення та формування в російському релігійному дискурсі феномену політичного православ'я хронологічно співпадає з різкою зміною політичного курсу РФ. Загальнодержавні процеси та тотальне незадоволення росіян ліберальним напрямком, обраним країною в 90-ті роки ХХ століття, сформували політико-соціальний запит на "сильного лідера". Хвилею цих консервативних очікувань скористувався новий російський президент Володимир Путін, який із самого початку свого правління дав чітко зрозуміти, що з його приходом до влади Росію очікує різка зміна ліберальної політики на консервативну. Цей факт представники церкви зустріли зі значним ентузіазмом. У нових політичних реаліях розпочалася активна співпраця церкви та держави, що стала запорукою формування нових ідеологічних конструктів.

Ідеологічна доктрина "Русского міра", головним апологетом якої є патріарх московський Кирило, являє собою типовий постмодерністський конструкт, у рамках якого використовується низка окремих елементів декількох ідеологічних парадигм. У межах "Русского міра" відбувається спроба сконструювати новий тип сприйняття дійсності. Цей конструкт одночасно спирається на міфологізоване мислення, російський імперський пафос, оформлений у вигляді наративу про "окрему цивілізацію", й елементи православного фундаменталізму, що актуалізуються у протиставленні Росії та православ'я зовнішньому світу. Необхідно зазначити, що вплив доктрини "Русского міра" на загальноправославний дискурс спричинив закріплення цього ідеологічного конструкту в соціальній концепції РПЦ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верховский А. Политическое православие: русские православные националисты и фундаменталисты, 1995-2001. Москва: СОВА, 2003. 316 с.

2. Выступление Святейшего Патриарха Кирилла на торжественном открытии III Ассамблеи Русского мира 3.11.2009. *Официальный сайт Московского патриархата*. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html> (дата звернення: 08.05.2018).
3. Григулевич И. Р. Папство. Век XX. Москва: Политиздат, 1981. 532 с.
4. Заместитель председателя ОБЦС: "Русский мир - это цивилизационная общность, образованная общими ценностями и общим опытом общественного строительства". 2010. *Официальный сайт Московского патриархата*. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/26208.html> (дата звернення: 14.05.2018).
5. Колодин А. Исламский фундаментализм. *Культура веры. Путеводитель сомневающимся 2011*. URL: <http://religiocivilis.ru/is-lam/islami/297-islamskii-fundamentalizm.html?start=1> (дата звернення: 11.05.2018).
6. Колотвин С. Принципы построения христологической системы св. императора Юстиниана Великого. *Богослов.ру*. 2010. URL: <http://www.bogoslov.ru/text/1001866.html> (дата звернення: 01.05.2018).
7. Конкордат 1933 года. *Историческая Энциклопедия*. URL: http://www.hrono.ru/organ/ukaz_k/1933konkordat.php (дата звернення: 13.11.2017).
8. Лотов Д. Лютеранская церковь и Третий Рейх. *Община свв. Петра и Павла в г. Москве*. 2011. URL: <http://www.peterpaul.ru/1505> (дата звернення: 18.04.2018).
9. Любин В. Нацизм. *Католическая энциклопедия М-П*. Москва: Издательство Францисканцев, 2007. С. 740-745.
10. Митрополит Кирилл прокомментировал вопрос о новом толковании канонических правил Константинопольским Патриархатом 24 июня 2008 г. *Официальный сайт Московского патриархата*. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/427219.html> (дата звернення: 08.05.2018).
11. Пий XI. Mit brennender Sorge. О Церкви и Германском Рейхе. *Una Voce Russia*. 1937. URL: http://www.unavoce.ru/library/mit_brennen-der_sorge.html (дата звернення: 06.08.2017).
12. Святейший Патриарх Кирилл: Русский мир - особая цивилизация, которую необходимо сберечь. 8 сентября 2014 г. *Официальный сайт Московского патриархата*. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/3730705.html> (дата звернення: 03.03.2018).
13. Смит Д. М. Муссолини. Москва: Интер Дайджест, 1995. 384 с.
14. Тишков В. А. Русский мир: смыслы и стратегии. *Этнолическое и религиозное многообразие - основа стабильности и развития российского общества*. Москва: Московское бюро по правам человека, 2008. С. 55-70.
15. Флоровский Георгий. Империя и пустыня. Антиномии христианской истории. *Библиотека Якова Кротова*. URL: http://www.krotov.info/library/21_flo/rovsky_007.html (дата звернення: 13.05.2018).
16. Церковь и государство. Социальная концепция РПЦ. 2008. *РПЦ ОБЦС*. URL: <https://mospat.ru/ru/documents/social-concepts/iii/> (дата звернення: 15.01.2018).
17. Черноморец Ю. Христианский консерватизм патриарха Варфоломея и фундаментализм патриарха Кирилла: существенные противоречия и угрозы. 17 січня 2011. *РІСУ*. URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/-analytic/40214/ (дата звернення: 10.03.2018).
18. Ecumenical Patriarch Bartholomew Denounces Moscow's "3rd Rome". *Orthodoxos Typos*. 2004. URL: <http://kiev-orthodox.org/site/english/915/> (дата звернення: 10.03.2018).

Fomenko Anton,

Competitor of the Department of Cultural Studies,
National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv

THE CONCEPT OF "RUSSIAN WORLD" AS A DEMONSTRATION OF SYMPHONY RELIGION AND POWER

The article is devoted to the concept of "Russian World" as one of the main manifestations of symphony religion and power in modern Russian Orthodoxy. It is proved that the religious-political construct of "symphony of spiritual and secular authority" in political Orthodoxy is perceived as a modern interpretation of the Byzantine principle of interaction between church and state; for the consolidation of the "Russian world" status Orthodox outpost in the struggle with the West, it is widely used medieval apologists ideological narratives, like "Moscow - Third Rome"; trying to construct a virtual ideological confrontation with the imaginary "non-spiritual West" and political Orthodoxy, his supporters are actively using the ideological cliché? "siege fortress", which remained the legacy of the persecuted Orthodox Church of the Soviet era. It is traced that the process of the emergence and formation in the Russian religious discourse of the phenomenon of political orthodoxy chronologically coincides with the sharp change in the political course of the Russian Federation in the 90 years of the twentieth century and the political and social request for a "strong leader". It is analyzed that in the new political realities the active collaboration between the church and the state began, which became the key to the formation of new ideological constructs. It was investigated that the ideological doctrine of the "Russian world", the main apologist of which is the Patriarch of Moscow Kirill (Gundayev), is a typical postmodernist construct, in which a number of separate elements of several ideological paradigms are used. The concept of the "Russian world" is based on mythological thinking, the Russian imperial pathos, which is designed in the form of a narrative about a "separate civilization", and elements of Orthodox fundamentalism, which are actualized in opposition to Russia and Orthodoxy to the outside world.

Key words: "Russian world"; a symphony of religion and power; Patriarch Kirill; political orthodoxy; Russian Orthodox Church.

REFERENCES

- Verkhovskii, A. 2003. Political Orthodoxy: Russian Orthodox nationalists and fundamentalists, 1995 - 2001. SOVA, Moscow, 316 p. (rus).
- Address by His Holiness Patriarch Kirill at the opening ceremony of the Third Assembly of the Russian World. 11.03.2009. *Official site of the Moscow Patriarchate*. Available at: <http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html> (Accessed: 08.05.2018).

3. Grigulevich, I. R. 1981. *Papacy. Century XX*. Politizdat, Moscow, 532 p. (rus).
4. Vice-chairman DECR: "The Russian world is a civilizational community, formed by common values and common experience of social construction". 2010. *Official site of the Moscow Patriarchate*. Available at: <http://www.patriarchia.ru/db/text/26208.html> (Accessed: 14.05.2018).
5. Kolodin, A. 2011. Islamic fundamentalism. *Culture of faith. Guide doubters*. Available at: <http://religiocivilis.ru/islam/islami/297-islamskii-fundamentalizm.html?start=1> (Accessed: 11.05.2018).
6. Kolotvin, S. 2010. Principles of the construction of the Christological system of St. Emperor Justinian the Great. *Bogoslov.ru*. Available at: <http://www.bogoslov.ru/text/1001866.html> (Accessed: 01.05.2018).
7. The Concordat of 1933. *Historical Encyclopedia*. Available at: http://www.hrono.ru/organ/ukaz_k/1933konkordat.php (Accessed: 13.11.2017).
8. Lotov, D. 2011. The Lutheran Church and the Third Reich. *Community of the st. Peter and Paul in Moscow*. Available at: <http://www.peterpaul.ru/1505> (Accessed: 18.04.2018).
9. Liubin, V. 2007. Nazism. *The Catholic Encyclopaedia of M-P*. Moscow: The Franciscan Publishers: 740 - 745 (rus).
10. Metropolitan Kirill commented on the question of a new interpretation of canonical rules by the Patriarchate of Constantinople. 06.24.2008. *Official site of the Moscow Patriarchate*. Available at: <http://www.patriarchia.ru/db/text/427219.html> (Accessed: 08.05.2018).
11. Pius XI. 1937. Mit brennender Sorge. About the Church and the German Reich. *Una Voce Russia*. Available at: http://www.unavoce.ru/library/-mit_brennender_sorge.html (Accessed: 06.08.2017).
12. His Holiness Patriarch Kirill: The Russian world is a special civilization that must be saved. 09.08.2014. *Official site of the Moscow Patriarchate*. Available at: <http://www.patriarchia.ru/db/text/3730705.html> (Accessed: 03.03.2018).
13. Smith, D. M. 1995. Mussolini. *Inter Digest*, Moscow: 384 p. (rus)
14. Tishkov, V. A. 2008. Russian world: meanings and strategies. *Ethnic and religious diversity is the basis for the stability and development of Russian society*. Moscow Bureau for Human Rights, Moscow: 55-70 (rus).
15. Florovsky, G. Empire and desert. Antinomies of Christian history. *Yakov Krotov's Library*. Available at: http://www.krotov.info/library/21_f/-lo/rovsky_007.html (Accessed: 13.05.2018).
16. Church and state. Social concept of the ROC. 2008. *ROC DECR*. Available at: <https://mospat.ru/ru/documents/social-concepts/iii/> (Accessed: 15.01.2018).
17. Chornomorets, Yu. 2011. The Christian conservatism of Patriarch Bartholomew and the fundamentalism of Patriarch Kirill: significant contradictions and threats. *RISU*. Available at: http://risu.org.ua/ua/index/-expert_thought/analytic/40214/ (Accessed: 10.03.2018).
18. Ecumenical Patriarch Bartholomew Denounces Moscow's "3rd Rome". 2004. *Orthodoxos Typos*. Available at: <http://kiev-orthodox.org/site/english/915/> (Accessed: 10.03.2018).

© Fomenko Anton

Надійшла до редакції 29.05.2018